

lijk vernietigende recensie schrijven van het boek *Visie en Vaart*.⁵¹

Buskes heeft een antwoord geschreven op de brief van 3 januari 1948. Dit antwoord is niet bewaard gebleven. Van Ruler ziet er een reden in om opnieuw te schrijven: 'Achteraf was ik er wat bezorgd over dat je mijn vorig kattedelletje verkeerd zoudt opvatten, maar dat is erg meegevallen. Ik had het niet zoo erg bedoeld, het was alleen een opwelling waarin ik even op sommige aspecten van de zaak de aandacht vestigde. Door je antwoord ben ik niet alleen helemaal gerustgesteld, maar ook geheel bevredigd. En nu is het wachten op de komende dingen. [...]'.⁵² Het is niet duidelijk waarop Van Ruler zinspeelt met 'de komende dingen'. Zou Buskes opnieuw hebben beloofd een artikel te schrijven?

Vier jaar later (februari 1952) trekt Van Ruler opnieuw aan de bel. Hij is uitgenodigd samen met Buskes op te treden als spreker op een conferentie van de Nederlandse Christenstudenten Vereniging (NCSV). Van Ruler heeft daar geen zin in. Hij heeft het druk met zijn verhuizing van Hilversum naar Utrecht. Maar de werkelijke reden is: 'jij [Buskes] hebt nog steeds een gepubliceerde beschuldiging van fascisme aan mijn adres liggen; ondanks herhaalde aansporingen heb je deze beschuldiging nooit toegelicht of waar gemaakt; evenmin heb je haar teruggenomen. Hoe je het verantwoord kunt, om zo lichtvaardig met iemands naam om te gaan, zul je zelf moeten weten; mij is dat nooit duidelijk geworden. Maar in ieder geval zou dit op een conferentie [...] onnodige en ongewenste spanningen oproepen'.⁵³

Of Buskes heeft gereageerd weet ik niet. Misschien heeft hij iets terug geschreven in de trant van de vraag: Van Ruler, wat wil je dat ik nu doe? Wil je dat ik terugkom op iets wat ik zes jaar geleden heb geschreven? Maar hoe dan? Feit is, dat Van Ruler een week later opnieuw pen en briefpapier pakt. Hij schrijft:

Amice,

In het laatste oordeel zullen ons alle zonden worden voorgehouden. Ik griezels daarvan. Je eigen stem te horen van een grammofoonplaat of je gezicht te zien in de spiegel, heeft al iets griezeligs.

Zó stuur ik je nu twee stukken van jouw hand in *Tijd en Taak* toe. Als je het hele complex neemt (vanaf de Nijbroekse domíné tot en met de geestelijke leider van de P.U.), dan zie je, dat je in wezen álles handhaaft in je discussie én alles op *mijn* hoofd laat neerkomen. Soit! Maar je belooft, dit in een breder artikel nader toe te lichten. Dát artikel heb ik nooit gezien. Intussen sta ik gesignaleerd als een verderfelijke geest.

Nu heeft dat in mijn gezindheid geen verwijdering tussen ons gebracht. Ik heb ook nauwelijks het gevoel, dat er iets te ver-

⁴⁵ Alle citaten: J.J. B[uskes] Jr., 'De Protestantse Unie', in: *Tijd en Taak. Onafhankelijk weekblad voor evangelie en socialisme*, 44ste jaargang van de *Blijde wereld*, nr. 37 (15 juni 1946), pp. [2-3].

⁴⁶ A.A. van Ruler aan J.J. Buskes, 3 januari 1948, geciteerd uit: J. de Bruijn (red.), *Brieven aan Buskes. Een keuze uit het archief van dr. J.J. Buskes (1899-1980)*, (Amsterdam 1990), p. 39.

⁴⁷ '[...] Prof. Van Ruler drong zich naar voren, overhandigde Sint Nicolaas een hele stapel boekwerken: Religie en Politiek, *Visie en Vaart*, *De Vervulling van de Wet*, *De Staat en de Openbaring*, *Sta op tot de Vreugde*, en bood het beschermheerschap van de Protestantse Unie aan, aangezien deze, anders dan alle andere politieke partijen, geen nationale belangen, maar de christelijke cultuur van Europa, hoewel slechts een torso, verdedigt. Sint Nicolaas zei al weer niet veel, alleen dit ene, dat hij, hoewel hij zijn benoeming tot beschermheer van de Protestantse Unie waardeerde, haar toch niet kon aanvaarden. Het is zo, zei hij tot prof. Van Ruler, u waarschijnlijk niet bekend, dat ik tot de Roomse Kerk behoor – kennis van de feitelijke verhoudingen is over het algemeen een zwak punt in uw vele geschriften – daarom acht ik het juist, dat mijn knecht, die Protestant is, uw beschermheer wordt!' ('Sint Nicolaas-Avond', in: *In de Waagschaal* 3/10 (5 december 1947), pp. 7v).